

Scan leesproblemen en dyslexie

Auteurs

Martine Gijsel
Annelies van der Lee
Christel Dood

Het begin van het nieuwe kalenderjaar is een mooi moment om samen te reflecteren op het leesonderwijs op school: doen we de goede dingen en doen we de dingen goed? Zelfevaluatie-instrumenten kunnen hierbij behulpzaam zijn.

Scholen hebben een belangrijke rol in het verzorgen van evidence informed lees- en spellingonderwijs voor alle leerlingen en het signaleren van risicoleerlingen. Leerlingen met lees- en/of spellingproblemen hebben intensivering van de instructie en begeleiding nodig. Als dat niet voldoende blijkt, zijn specifieke interventies nodig. Toetsresultaten en observaties geven richting aan deze extra maatregelen. Dit alles vergt goed teamwork binnen de school. Maar ook samenwerking tussen teamleden en betrokkenen buiten de school, zoals ouders, schoolbestuur, behandelaars en de gemeente, is cruciaal voor het slagen van het lees- en spellingonderwijs. Hoe weet je of jullie het goede doen op school? En hoe kom je erachter in hoeverre je collega's hetzelfde denken over het lees- en spellingonderwijs op school als jij? In dit artikel beschrijven we bovenstaande uitgangspunten van goed lees- en spellingonderwijs. Vervolgens laten we op basis van twee praktijkvoorbeelden zien hoe een zelfevaluatie-instrument kan worden gebruikt om (beter) zicht te krijgen op deze aspecten en aanknopingspunten voor verbeterplannen.

Een gezamenlijke visie op lees- en spellingonderwijs en draagvlak op alle niveaus ligt aan de basis van een geslaagde aanpak

Gelaagde instructie: drie ondersteuningsniveaus

Leerlingen die niet voldoende profiteren van de basisinstructie en begeleiding, zijn gebaat bij convergente differentiatie en intensivering van het aanbod. Dit wordt response to intervention (RTI) genoemd. Verschillende studies hebben de effectiviteit hiervan aangetoond voor lezen (Austin et al., 2017) en spellen (Eissa, 2020). Er kunnen in het onderwijs drie ondersteuningsniveaus onderscheiden worden.

Ondersteuningsniveau 1 betekent goed lees- en spellingonderwijs voor alle leerlingen. Daarmee kan voor een groot deel van de leerlingen lees- en spellingproblemen worden voorkomen. Goed lees- en spellingonderwijs kenmerkt zich door doelgericht werken en een stimulerende leeromgeving, met rijke teksten. Het effectief inzetten van de leesmethode bevordert de kwaliteit van instructie en begeleidde inoefening. Ook voldoende tijd voor lezen en spelling inroosteren is belangrijk. Sommige leerlingen zullen meer nodig hebben dan de klassikale instructie. Dan is verlengde en verdiepte instructie en begeleiding in de klas gewenst. Dit noemen we **ondersteuningsniveau 2**. Lukt het een leerling ondanks extra instructie en begeleiding niet om het tempo en niveau van de groep bij te houden? Dan is nog meer en specifiekere ondersteuning nodig. De specifieke interventie op maat noemen we **ondersteuningsniveau 3**. Belangrijk uitgangspunt hierbij is dat de vooruitgang regelmatig gemonitord wordt. Op alle ondersteuningsniveaus dient bovendien aandacht te worden besteed aan de lees- en spellingmotivatie (in de scan zit de stelling 'Wij besteden in het ondersteuningsaanbod op niveau 1, 2 en 3 aandacht aan lees- en spellingmotivatie').

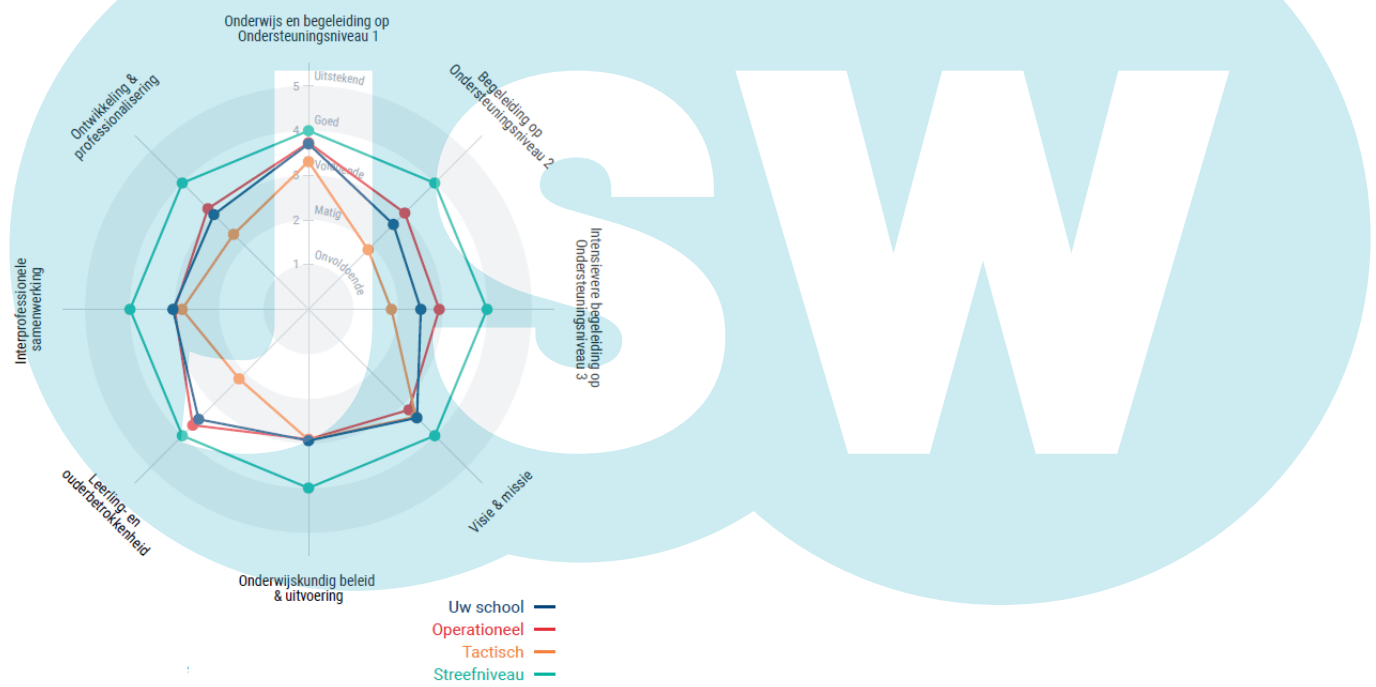
Integrale aanpak

Een gezamenlijke visie op lees- en spellingonderwijs en draagvlak op alle niveaus (zowel school, schoolbestuur, samenwerkingsverband en gemeente) ligt aan de basis van een geslaagde aanpak. Zowel binnen als buiten de school is samenwerking en afstemming en een goede rolverdeling nodig. Binnen de school zijn leerkrachten en onderwijsassistenten verantwoordelijk voor goed leesonderwijs in de klas en extra instructie (ondersteuningsniveau 1 en 2). Ouders zijn een belangrijke educatieve partner. Leesspecialisten, intern begeleiders en remedial teachers bieden interventies op ondersteuningsniveau 3 en/of ondersteunen leerkrachten hierin. Om dit goed in te richten is facilitering vanuit de schoolleider nodig in de vorm van meerjarige budgetten en cyclische monitoring en evaluatie op schoolniveau. Voor het delen van ervaringen tussen scholen en aanvullende budgetten wanneer het basisbudget van de school niet toereikend is (denk bijvoorbeeld aan de aanschaf van remediërende programma's en dyslexiehulpmiddelen), spelen schoolbesturen en samenwerkingsverbanden Passend Onderwijs een belangrijke rol.

Zelfevaluatie als startpunt voor verbetering

Zelfevaluatie-instrumenten zijn een bruikbaar hulpmiddel om zicht te krijgen op de huidige manier van werken. Ze zijn niet bedoeld om te 'toetsen' en/of externe verantwoording af te leggen, maar als reflectie op het eigen onderwijs. De instrumenten worden doorgaans ingezet op initiatief van de school zelf. De resultaten kunnen gebruikt worden voor verbeterplannen. Of en zo ja hoe scholen resultaten van zelfevaluatie-instrumenten inzetten om de onderwijskwaliteit te verbeteren, blijkt afhankelijk van verschillende factoren: zowel factoren op schoolniveau (bijvoorbeeld het innoverend vermogen van de school), op leerkrachtniveau (bijvoorbeeld de attitude van de deelnemers ten aanzien van

zelfevaluatie en de relevantie van het instrument) en op het niveau van de implementatie (bijvoorbeeld: wordt het proces van zelfevaluatie gefaciliteerd?) blijken bepalend te zijn voor het gebruik ervan (Schildkamp & Visscher, 2009; Schildkamp et al., 2012). Om scholen te helpen met het in kaart brengen van hun lees- en spellingonderwijs en te bepalen met welke verbeterpunten ze aan de slag willen, hebben we binnen het Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie drie verschillende ‘scans’ ontwikkeld. Gelaagde instructie en een integrale aanpak zijn belangrijke pijlers in de scans. Voor het primair onderwijs zijn twee scans ontwikkeld. De ‘Scan Preventieve Aanpak Lezen en Spellen’ richt zich op de preventieve aanpak in groep 1 en 2 als voorbereiding op het formele lees- en spellingonderwijs in groep 3. De ‘Scan Leesproblemen en Dyslexie groep 3-8’ richt zich op het lees- en spellingonderwijs in de groepen 3 tot 8. Voor het voortgezet onderwijs is de Dyslexiescan Voortgezet Onderwijs beschikbaar. De scans bestaan elk uit een vragenlijst die online ingevuld wordt door teamleden van de school. Na het invullen krijgt de school een overzichtelijke rapportage van de resultaten. De scans gaan in op acht ‘verbeterdomeinen’ om de gehele situatie op school in kaart te brengen. De uitkomsten geven aanknopingspunten voor gesprekken, maken ontwikkelpunten zichtbaar en helpen om doelen voor een verbetertraject te formuleren en evalueren (Dyslexie Centraal, 2021). Twee pilotscholen deelden met ons hun ervaringen met de scan Leesproblemen en Dyslexie groep 3 tot 8. Twee typen opbrengsten kwamen daarbij aan het licht.

Figuur 1 – De radargrafiek met de resultaten van de verbeterdomeinen

1. Direct zicht op inhoudelijk sterke en zwakke punten

De resultaten van de zelfevaluatie geven in een oogopslag zicht op de sterke en zwakke punten. In figuur 1 zijn de resultaten van een pilotschool weergegeven. Op deze school hebben de intern begeleider, de taal-/leesspecialist en enkele leerkrachten de scan ingevuld. Doordat het streefniveau ‘goed’ is weergegeven (groene lijn), zie je in een oogopslag dat deze streefwaarde op geen van de verbeterdomeinen wordt behaald. De leerkrachten (rode lijn) zijn vooral tevreden over de groepsinstructie (ondersteuningsniveau 1) en de leerling- en ouderbetrokkenheid. Verder kun je in de grafiek aflezen dat er op verschillende verbeterdomeinen winst te behalen is, bijvoorbeeld in de begeleiding op ondersteuningsniveau 2 en 3. De intern begeleider en leesspecialist (oranje lijn) scoren op

deze aspecten lager dan de leerkrachten (rode lijn). Deze trend is op meerdere verbeterdomeinen zichtbaar. Dit geeft een aantal aanknopingspunten om met elkaar in gesprek te gaan. Om prioriteiten te bepalen, kunnen scholen verder inzoomen op de resultaten op de afzonderlijke vragen. Wanneer deze school verder inzoomt, ontdekken ze onder andere dat op ondersteuningsniveau 2 aandacht nodig is voor zowel de intensiteit als de inhoud van de extra instructie en begeleiding (zie figuur 2).

Figuur 2 – Resultaat op vraag over ondersteuningsniveau 2

2. Zicht op elkaars behoeften

Op een andere pilotschool is een werkgroep samengesteld die het invullen van de scan heeft gecoördineerd. Deze werkgroep heeft nadat de teamleden de scan hadden ingevuld een teambijeenkomst georganiseerd. In de bijeenkomst deelden ze inhoudelijke kennis en is een gesprek op gang gebracht over essentiële resultaten waarbij het team niet op een lijn zat. De startende leerkrachten waren geïnspireerd na het inhoudelijke gedeelte en vroegen om meer informatie. Ook het gesprek over de inrichting van het leesonderwijs kwam goed op gang. De discussie legde de tegenstellingen die uit de scan naar voren kwamen verder bloot. Leerkrachten bleken meer behoefte te hebben aan steun vanuit de intern begeleider, maar legden de vragen die ze hadden niet actief voor aan de intern begeleider. Het vraaggestuurd werken vanuit de intern begeleider sloot daar niet goed op aan. Daarnaast ontbrak een duidelijk richtinggevende rol vanuit de schoolleider. Op basis van de resultaten van de scan en het gesprek worden nu de eerste verbeterstappen gezet richting een goede taak- en rolverdeling.

Leerlingen met lees- en/of spellingproblemen hebben intensivering van de instructie en begeleiding nodig

Scans downloaden

De scans zijn gratis te gebruiken, kijk voor meer informatie hierover op www.dyslexiecentraal.nl/doen/materialen. Dit is het digitale platform van het Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie. Op deze site is onafhankelijke en betrouwbare informatie te vinden voor alle betrokkenen bij leesproblemen, spellingproblemen en dyslexie in onderwijs en zorg.

Aan de slag met verbeterlagen

1. Breng met de scans de huidige aanpak van lees-, spellingproblemen en dyslexie op school in beeld.
2. Ga het gesprek aan met collega's: wat gaat goed en wat willen we verbeteren?
3. Stel doelen voor verbeteracties op het gebied van lees- en spellingonderwijs voor de verschillende betrokkenen.
4. Evalueer tussentijds met verschillende betrokkenen binnen het team: wat gaat goed, waar loop je tegenaan en hoe kun je dit oplossen, welke vervolgstappen worden opgepakt?
5. Evalueer de verbeteracties op schoolniveau na een bepaalde tijd door de scan nogmaals in te vullen.

Literatuurlijst

- Austin C. R., Vaughn S., McClelland A. M. (2017). Intensive reading interventions for inadequate responders in grades K-3: A synthesis. *Learning Disability Quarterly*, 40(4),

191-210. doi:10.1177/0731948717714446.

- Dyslexie Centraal (2021). Handleiding Scan Leesproblemen en Dyslexie groep 3-8.
- Eissa, M. A. (2020). Effects of RTI on letter naming and spelling among kindergarteners at risk for reading failure. *Ilkogretim Online - Elementary Education Online*, 19(4), 2032-2041. doi: 10.17051/ilkonline.2020.763216.
- Schildkamp, K., & Visscher, A. J. (2009). Factors influencing the utilization of a school selfevaluation instrument. *Studies in Educational Evaluation*, 35, 150-159.
- Schildkamp, K., Vanhoof, J., van Petegem, P., & Visscher, A. (2012). The use of school self-evaluation results in the Netherlands and Flanders. *British Educational Research Journal*, 38(1), 125-152. doi:10.1080/01411926.2010.528556.

